

Drie koningen

De banden tussen de vooraanstaande families tijdens het conflict van Schotland
1297-1328.

Guus Wesselman
3140946

Oorlog en Vrede
Docent: A.J. van den Hoven Van Genderen
2E EDITIE
AUGUSTUS 2010

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
1. Opvolgingsperikelen in Schotland.....	4
2. De Plantagenets.....	7
Wales en de wetten van Edward.....	8
Edwards claim op Schotland.....	10
3. Balliol.....	12
De neerwaartse spiraal van Balliol.....	12
De jonge Jan Balliol.....	14
4. De Bruces.....	15
5. De ondergang van de Balliols.....	17
6. Het einde van Edward I, het begin van Robert I.....	20
De opkomst van Robert de Bruce VII.....	21
De dood van van Edward I.....	22
Conclusie.....	23
Literatuurlijst.....	26
Bijlage 1: Genealogie ter illustratie van de opvolgingsstrijd.....	28
Bijlage 2: Kaart van Schotland tijdens het conflict.....	29

INLEIDING

In 1297-1328 n. Chr. laaide in Schotland het conflict op over wie de rechtmatige opvolger van koning Alexander III (1241-1286) zou worden. Het conflict kan gezien worden als de gebeurtenis die Schotland als een apart land heeft bevestigd. Maar Schotland als een natiestaat bestond uiteraard nog niet in de Middeleeuwen. Zulke ideeën ontstonden veel later in de achttiende en negentiende eeuw. In de dertiende en veertiende eeuw waren dergelijke conventies nog niet aan de orde. Schotland werd grotendeels overheerst door edelen die ook in Angelsaksische gebieden land bezaten. De consequenties van een rebellie tegen de toenmalige koning van Engeland, Edward I (1239-1307), kon hen duur komen te staan. Gezien de situatie is het mogelijk dat er veel wantrouwen bestond tussen edelen door de verstrengeling van belangen. Vooral in de kwestie rond het koningschap van Schotland komen drie families sterk naar voren. Als eerste de familie Balliol, die landerijen bezat in Frankrijk, Engeland en Schotland. De tweede familie is die van Robert de Bruce V (1220-1295) tot en met Robert VII (1274-1328). De familie die niet mag ontbreken is uiteraard die van de koning van Engeland: de Plantagenets. Hendrik III (1207-1272) en Edward zijn de voornaamste deelnemers in deze periode.

De relaties tussen deze families worden vaak pas besproken vanaf het begin van het desbetreffende conflict in Schotland. Maar er verder teruggekeken wordt naar de periode van vóór het conflict, groeit het vermoeden dat de drie families op meerdere manieren sterk met elkaar verbonden waren. Er is in veel werken een moreel oordeel geuit over de deelnemers van het conflict. Dit stuk gaat daarom in op de achtergronden, beweegredenen en consequenties van hun handelingen ten opzichte van elkaar tijdens dit conflict in Schotland. Edward wordt de "Hammer of the Scots" genoemd en Robert I staat als het ware bekend als de vader des vaderlands van Schotland. Dit zijn abstracte beschrijvingen, terwijl de redenen voor hun handeling mogelijk dieper liggen. De geldigheid van de claims van de families op de troon van Schotland speelt een zeer belangrijke rol. Achteraf een nationalistisch verhaal creëren of de overwinnaar als onrechtmatig afschilderen is door alle partijen gedaan. Wat de edelen in werkelijkheid

met hun macht deden wordt hierdoor vertroebeld. Daarom zal er uitgezocht worden in hoeverre de families van elkaar verschilden in hun strijd om de troon. Aan bod komen vooral de twee belangrijkste pretendentes voor de kroon van Schotland, Jan Balliol en Robert de Bruce V. Daarnaast is de rol en positie van Edward I van Engeland uiteraard ook van enorm groot belang geweest tijdens de troonopvolging van Alexander III. Edward werd door iedere partij in Schotland om hulp gevraagd, wat hem een prominente positie gaf in deze gebeurtenis.

1. OPVOLGINGSPELIKELLEN IN SCHOTLAND

Het conflict wordt tegenwoordig de onafhankelijkheidsoorlog genoemd, waardoor de periode een stuk rechtlijniger lijkt dan dat het was. De twist die tussen Edward I en de edelen in Schotland zou ontstaan, begon met de plotselinge dood van koning Alexander III van Schotland. Hij overleefde zijn eigen kinderen, waardoor enkel zijn vier jaar oude kleindochter (Margaretha) overbleef als mogelijke opvolgster. Zij was de dochter van zijn inmiddels overleden dochter Margareta en koning Erik II van Noorwegen.¹ Alexander had voor zijn dood geregeld dat zes voogden waren aangesteld voor de voogdij over zijn kleindochter.² Zij zouden in de jaren dat Margareta minderjarig was, de macht hebben in het geval dat Alexander zou overlijden.

Erik II was terughoudend om zijn jonge dochter nu al naar Schotland te sturen. Een gearrangeerd huwelijk was een optie die zijn dochter zou verzekeren van een stabiele situatie. Dit idee kwam van Edward I, die zijn zoon Edward II naar voren schoof als huwelijkskandidaat.³ De voogden van Margareta konden zich vinden in dit plan. Steun van Edward zou mogelijk langdurige stabiliteit in Schotland tot gevolg

1 A.D.M. Barrell, *Medieval Scotland*, (Cambridge 2000) 94.

2 Twee bisschoppen: William Fraser van St Andrews en Robert Wishart van Glasgow; twee Earls: Alexander Comyn van Buchan en Duncan van Fife; twee baronnen: John Comyn van Badenoch en James Stewart. De voorkeur voor de Comyns is zeer duidelijk.
n.b. De titel "Earl" wordt hier gebruikt in plaats van de gangbare Nederlandse term "Graaf". Want hoewel deze twee rangen min of meer gelijkwaardig zijn, betekenen ze niet exact hetzelfde. In de honderdjarige oorlog is er gepoogd de titel Earl hoger te laten zijn dan een graaf (als tussenrang tussen een hertog en een graaf), maar dit leidde uiteindelijk tot een devaluatie van de titel Earl.

3 Michael Prestwich, *Edward I*, (London 1997), 360.

kunnen hebben.⁴ Edward zag in dat een huwelijk van Margareta met zijn zoon een goede optie was om alsnog de heerschappij over Schotland te verkrijgen. Daarnaast waren veel Schotse edelen al lange tijd verstrengeld met Engeland. Velen van hen hadden landerijen in Engeland en waren Edward hierdoor al steun verschuldigd.⁵ De Schotse edelen waren hier van op de hoogte en dus uiterst voorzichtig. In hun onderhandelingen met de Engelse koning maakten ze daarom duidelijke afspraken in het verdrag van Birgham (18 Juli 1290). Schotland zou onafhankelijk blijven zonder ondergeschiktheid aan Engeland totdat Margareta een troonopvolger zou hebben gebaard.⁶

De dood van twee van de voogden van Margareta zorgde voor onrust. Dat er geen opvolgers voor de voogden werden aangesteld, toonde aan dat de situatie niet stabiel was. Dat de vier jaar oude Margareta op weg naar Schotland overleed was de druppel. Een stabiele verbintenis met de Engelse kroon was hierdoor van de baan. Een opvolger voor Alexander III was nu enkel nog te vinden in families die enige generaties verder verwijderd waren van de troon. Hiervoor werd gezocht naar de afstammelingen van David, de broer van Alexanders grootvader Willem I (1165-1214).⁷ Dit gold voor zowel voor Jan Balliol, als voor Robert de Bruce V. De moeder van Robert de Bruce en de overgrootmoeders van Jan Balliol en John Hastings waren alle drie kinderen van David, Earl van Huntingdon. Zij waren hierdoor samen pretendent voor de kroon van Schotland, net als Robert de Pinkeneye en Floris V van Holland. Allen waren verbonden door hun afstamming van Earl Henry, zoon van David I (1124-53), koning van Schotland. Erik II van Noorwegen diende ook een (zwakke) claim in als vader van Margareta. John Comyn van Badenoch had ook een claim, maar die gaf hij op ten gunste van zijn neef Jan Balliol.⁸

De claims van de Bruce, Balliol en Hastings waren met betrekking tot primogenituur het sterkst. Dit recht werd in het feodale systeem bij het ontbreken van een man ook via vrouwen overgedragen, waardoor de claims van Robert de Pinkeneye en Floris minder sterk waren. Floris beweerde echter een document te hebben waaruit

4 Barrell, *Medieval Scotland*, 96.

5 Barrell, 96.

6 Prestwich, *Edward I*, 361.

7 Zie bijlage 1.

8 E.J Cowan en R. Andrew McDonald, *Alba; Celtic Scotland in the Middle Ages*, (Linton 2000), 211.

zou blijken dat David afstand zou hebben gedaan van de troon, waardoor de claim van zijn drie afstammelingen ongeldig zou zijn.⁹ Zijn claim hield echter geen stand. Er werd geopperd om Schotland in drieën te verdelen, maar gezien dat Balliol van de oudste dochter van David afstamde, werd zijn claim als het sterkst gezien.¹⁰

De steun van Edward I was doorslaggevend op de beslissing wie de opvolger van Alexander zou worden. De keuze viel op Jan Balliol. Met deze benoeming begonnen grote problemen in Schotland. Er broeide al ernstige onrust in onder andere het zuidwesten van Schotland, waar Robert Bruce samen met zijn zoon twee koninklijke kastelen en een van de kastelen van Jan Balliol had ingenomen om zijn macht ten opzichte van Jan Balliol te vergroten. De Bruce liet wel vaker zijn agressieve kant zien. Op de dag dat Margareta in Schotland aan zou komen, kwam hij met een groot gevolg met 'onduidelijke bedoelingen' naar Perth, waar Margareta aan zou komen.¹¹

Balliol bleek niet bestand tegen alle druk die op hem werd uitgeoefend als koning van Schotland. Edward zette hem namelijk onder druk om zo meer macht te verkrijgen in Schotland.¹² De Bruce wilde zelf koning worden en dat waren maar twee personen in de complexe politiek van Schotland. Een conflict tussen Jan Balliol en Robert de Bruce leek onvermijdelijk.¹³ Waarschijnlijk onder druk van de Schotse edelen zou in naam van Jan Balliol een opstand tegen Edward ontstaan, maar deze was gedoemd te falen. Jan Balliol werd gevangen genomen door Edward, waarop William Wallace de strijd samen met andere Schotse edelen door zou zetten in Balliols naam. Na de dood van Wallace was de beurt aan Robert de Bruce. Onder zijn leiding werd Schotland een apart koninkrijk zonder verplichtingen aan Engeland. Tijdens deze strijd veranderden de deelnemende edelen echter constant van alliantie. Om de redenen voor deze handelingen duidelijker te maken zullen in de komende hoofdstukken de Balliols, de Bruces en gedeeltelijk het huis van Plantaganet waar Edward I toe behoorde nader toegelicht worden.

9 Prestwich, *Edward I*, 367.

10 Prestwich, *Edward I*, 368.

11 Prestwich, *Edward I*, 362.

12 Prestwich, *Edward I*, 371.

13 Bruce Webster, *The Making of an Identity*, 73.

2. DE PLANTAGENETS

De positie van Edward I van Engeland is misschien wel een van de belangrijkste in het conflict dat zich afspeelde in Schotland. Om te bepalen wat er meespeelde in de beslissingen van Edward I, zullen verschillende aspecten van zijn persoon worden bekeken. Als eerste zal de politieke visie van de Plantagenets op Schotland beschouwd worden. Hier komen onder andere het conflict in Wales en de relaties met de andere edelen in Engeland aan bod. Dan zal de legitimiteit van zijn claim op Schotland besproken worden. De beweegredenen van Edward I om zich Schotland toe te eigenen zullen hierdoor duidelijker worden.

Voordat Edward I koning werd van Engeland in 1272, was zijn persoon niet onomstreden. Zijn karakter werd door de auteur van de *Song of Lewes* (1264) vergeleken met een luipaard (leopardus).¹⁴ Leo staat voor leeuw en pardus voor de donkere onvoorspelbaarheid van een panter.¹⁵ Hij zou op onverantwoordelijke wijze zijn allianties verschuiven, maar deed ook zijn best om te redden wat er te redden viel.¹⁶ Voordat Edward echter koning zou worden van Engeland, had hij zichzelf al ruimschoots bewezen in de strijd met de baronnen die onder leiding van Earl van Leicester Simon de Montfort V (1208 - 1265) tegen Edwards vader Hendrik III (1207-1272) in opstand waren gekomen. Edward en Hendrik werden gevangen genomen door de Montfort, maar Edward wist te ontsnappen en uiteindelijk Simon de Montfort te verslaan tijdens de slag Evesham in 1265.¹⁷ Edward was bereid om afspraken te maken met overlopers, maar tegen de volgelingen van de Montfort was hij genadeloos. In tegenstelling tot een gebruikelijk laag aantal gesneuvelde edelen bij veldslagen in de Middeleeuwen, waren dit er zeer veel bij de slag van Evesham.

Door de troonopvolging vervielen volgens veel van de edelen de afspraken die ze hadden gemaakt met Hendrik.¹⁸ Dit gold echter ook andersom; Edward was in meerdere gevallen niet van plan zich te houden aan afspraken die hij had gemaakt als Earl in de periode voor zijn kroning. Hij was immers met zijn kroning van status

14 Prestwich, *Edward I*, 24.

15 Gavin Hughes, "A campaign of falsehood and homicide", in: *Military History*, Nov 2005, 38.

16 Prestwich, *Edward I*, 24.

17 Prestwich, 51.

18 M.T. Clanchy, *England and its Rulers 1066-1272*, (Oxford 1998), 213.

veranderd en zodoende niet meer dezelfde man als ervoor.¹⁹

Vooraf in het begin van zijn heerschappij had Edward I het moeilijk met de relaties tussen hemzelf en de andere edelen in Engeland. Hij probeerde wetten duidelijk op schrift vast te leggen om zijn positie te versterken. Edward probeerde de rechterlijke macht in zijn geheel onder het bewind van de Engelse kroon te brengen. Door de uitgebreide bureaucratie die hij opbouwde, zagen de earls en baronnen hun rechten verdwijnen. Het werd door hun tegenstand moeilijk voor Edward om deze wetten er doorheen te drukken. Een sheriff vermeldde bijvoorbeeld dat hij 5000 manschappen nodig had om Earl Warenne de wet te laten accepteren.²⁰

De maatregelen die Edward trof om de edelen in het gareel te krijgen waren geen succes. Als gevolg van zijn zwakke beleid nam het aantal moorden en diefstallen toe. Voor de kroning van Edward, kon hij bijvoorbeeld in de oorlog van 1258-1265 nog afrekenen met opstandige edelen. Nu was er echter geenszins draagvlak voor. Een groep baronnen, geleid door de earls van Norfolk en Hereford weigerden zelfs militaire dienst en Edwards marshalls deden hier ook niets aan.²¹ Het is echter geenszins zo, dat Edward helemaal geen steun genoot. Hoewel hij zonder earls naar Vlaanderen vertrok, gingen bijvoorbeeld verscheidene eerste zonen van deze earls wél met hem mee.²² Daarnaast ontving hij ook vrijwillige steun: In 1300 reden van de 78 banneretten, er 64 vrijwillig mee in zijn campagne tegen Schotland.²³

Wales en de wetten van Edward

Hoewel Edward weinig steun kreeg voor zijn campagne in Vlaanderen, kon hij wel rekenen op de steun van andere edelen in een conflict tussen Engeland, Wales en Schotland. Engelse edelen vonden Wales en Schotland belangrijker dan Vlaanderen.²⁴ Door een combinatie van steun van edelen en een groei van de economie, was het voor Edward mogelijk om een groot leger op de been te brengen voor de verovering van Wales. Er was sprake van een grote bevolkingsgroei. Door deze toename produceerden

19 Clanchy, *England and its Rulers 1066-1272*, 215.

20 Clanchy, 215.

21 Clanchy, 216.

22 Andrew Spencer, "Royal Patronage and the Earls in the Reign of Edward I", in: *History Volume 93 issue 309*, (Cambridge 2009), 24.

23 Spencer, "Royal Patronage and the Earls in the Reign of Edward I", 24.

24 Spencer, 34.

de plaatselijke landerijen niet meer voldoende voedsel om iedereen uit het gebied ervan te kunnen voorzien. Hierdoor waren mensen genoodzaakt om tegen betaling elders hun goederen te verkrijgen, hetgeen een grote stimulans was voor handel en een toename van de geldhoeveelheid veroorzaakte.²⁵ Hierdoor kon Edward in plaats van land te beloven, edelen belonen voor hun diensten en die van hun manschappen. Daarnaast bewees hij in dit conflict dat zijn strategische inzichten van goede kwaliteit waren. Ondanks zijn rusteloze persoonlijkheid, wist hij het nut van elk onderdeel van zijn leger te noemen en te gebruiken. Diegenen die uitzonderlijke dienst bewezen, werden ook uitzonderlijk beloond. Zoals gebruikelijk, werden zij beloond met een klein deel van de veroverde gebieden in Wales.²⁶ Zo zorgde Edward ervoor dat edelen sneller geneigd waren om mee te vechten in een conflict. Edward gaf minder giften dan de koningen na hem, maar deed het op een veel efficiëntere manier. Hij ging op een veel berekender manier om met het geven van giften en verlenen van privileges. Zelfs gevangenen konden hun vrijheid verdienen door voor hem te vechten.²⁷ Zij die hem steunden kwamen niets tekort. Edward verdeelde in beslag genomen land onder zijn edelen, maar zorgde er vooral voor dat hij zelf niets te kort kwam.²⁸

In Wales liet Edward ook zien hoe hij dacht over zijn nieuwe wetten. Zijn tegenstanders in Wales zag hij niet als christenen zoals hijzelf. Voor hem waren zij overtreders van de Engelse wetten en stonden niet in hun recht om tegenstand te bieden tegen hem. Ze werden hierdoor berecht als gewone criminelen zonder status en schuldig bevonden aan hoogverraad. Hierop werden ze geëxecuteerd, opgehangen, en hun ingewanden verwijderd.²⁹ De heerser van Wales, Llywelyn ap Gruffydd, werd vernederd en stierf in een schermutseling in 1282. Zijn broer Dafydd werd opgehangen en gevierendeeld.³⁰ Dit was in deze tijd een gebruikelijke straf voor iemand die de dood van de koning nastreefde.³¹

Edward wilde dezelfde wetten in zijn hele rijk laten gelden. Dit betekende dat er geen plaats was voor aparte Schotse of Welshe wetgeving. Hij zag zijn wetten als de

25 Edward Miller, *Medieval England: Towns, Commerce and Crafts 1086-1348*, (Cambridge 1995), 394.

26 Spencer, 34.

27 Michael Prestwich, *Armies and Warfare in the Middle Ages*, (Yale 1999), 126.

28 Spencer, 32-34.

29 Clanchy, 221.

30 Clanchy, 210-220.

31 Prestwich, *Edward I*, 202.

basis van een verenigd koninkrijk waarin iedereen moet gehoorzamen aan dezelfde wetten. Het was volgens Edward onvergeeflijk om tegen dit hogere doel in opstand te komen.³² Edward liet duidelijk zien dat er genadeloos met rebellen afgerekend zou worden. Het was een daad waar fronzend op neer gekeken zou worden door diegenen die Edward niet goed gezind waren. Met de wetten die Edward had opgesteld, kon hij zijn acties echter verantwoorden.³³ Het probleem van deze wetten was echter dat ze waren gebaseerd op oudere wetten, die mensen uit bepaalde gebieden beschreven als minderwaardige mensen. Het is mogelijk dat Edward deze wetten waarin vooral Schotten en Welshmen het ontgelden moesten ontgelden wilde wijzigen. De tegenstand die hij hierbij ontving van Engelse magnaten hielp Edward niet om edelen uit Wales en Schotland aan zijn zijde te krijgen.³⁴

Edwards claim op Schotland

Edward I zag zijn macht versterkt door de overgave van Llywelyn van Wales in 1278. Opvallend was dat Alexander III van Schotland helemaal naar Londen kwam na Edwards overwinning. In een brief aan de paus in 1301 schreef Edward dat Alexander hem hommage kwam brengen, maar dit wordt ontkend door de Schotten.³⁵ De enige bron als bewijs voor het buigen van Alexander richting Edward is de brief in combinatie met het feit dat Alexander helemaal naar Londen afreisde, in plaats van op een neutrale locatie die voor beide heersers even ver weg was. Het is echter ook zo dat Alexander met de zus van Edward getrouwd was, dus het kan zijn dat het niet puur een politieke aangelegenheid of een geste van onderdanigheid was.

Na de dood van Alexander III 1286, werd de hulp van Edward ingeroepen om te bepalen wie de rechtmatige opvolger was. Edward arrangeerde een huwelijk tussen de jonge Margareta en zijn zoon. De dood van Margarta bracht deze kans om heerschappij over Schotland te verkrijgen tot een einde. Het was hierna aan Edward om zijn claim op Schotland beter te onderbouwen dan Jan Balliol en Robert de Bruce. Zij konden beide claimen dat zij dezelfde voorvader hadden als Alexander III, samen met nog enkele andere edelen. Edward kon op het eerste gezicht enkel claimen dat zijn zus met

32 Clanchy, 227.

33 Prestwich, *Armies and Warfare in the Middle Ages*, 239.

34 Clanchy, 227-228.

35 Clanchy, 227.

Alexander III getrouwd was.

Om zijn positie te versterken, liet Edward meerdere monastieke kronieken uitpluizen om er achter te komen of hij legaal gezien recht van spreken had. Er werden meerdere teksten gevonden die Edwards claim konden ondersteunen, maar de legitimiteit was zeer twijfelachtig. Om dit alles kracht bij te zetten, werden alleen de fragmenten die Edward konden helpen gekozen. Ze werden vaak uit hun context gehaald en samengevoegd met onjuiste passages. Om een zo groot mogelijk publiek te bereiken, werden de teksten samengevoegd met verhalen over de opvolgingsstrijd in Schotland zelf en vertaald naar het Latijn.³⁶ Wettelijke teksten en passages waaruit kon blijken dat Schotland een eigen koninkrijk was, werden geweerd, of zelfs aangepast en verdraaid.³⁷ Hierdoor leek het alsof Schotland van oudsher al bij Engeland hoorde en een Schotse koning geen bestaansrecht had.

Edward ging zelfs nog een stap verder. Het was algemeen bekend dat Edward I een grote interesse had in de legendes van koning Arthur. Edward zou zelfs de tombe van Arthur en Guinevere hebben opgegraven in Glastonbury.³⁸ Hij liet optekenen dat hij afstamde van koning Arthur zelf, die de noordelijke koninkrijken in tijden van weleer al had veroverd.³⁹ Of Edward hier zelf echt in geloofde is onduidelijk, maar wanneer het geloofd werd, gaf het hem een sterk lijkende claim, ook al zaten er tussen hem en een mogelijk historisch bestaande Arthur meer dan acht eeuwen.

Naast deze methode gebaseerd op historische argumenten, had Edward nog meer middelen om zijn macht te laten gelden in Schotland. Het was opvallend dat elke partij in Schotland hulp nodig had van Edward om de overhand te krijgen. Robert de Bruce probeerde onder andere door Edward te vleien zijn steun te krijgen.⁴⁰ Gezien het recht van primogenituur, had Jan Balliol recht op de Schotse troon. Edward was bereid om de troon aan Balliol toe te wijzen. Door zijn positie was het voor Edward echter wel mogelijk om vast te laten leggen dat de Schotse koning hem hommage was verschuldigd en dat hij soeverein was aan de Schotse koning.⁴¹

36 R. James Goldstein, *The Matter of Scotland*, London 1993, 60.

37 Goldstein, *The Matter of Scotland*, 61.

38 Prestwich, *Armies and Warfare*, 227.

39 Goldstein, 63-65.

40 Prestwich, *Edward I*, 368.

41 Prestwich, *Edward I*, 369.

3. BALLIOL

Tijdens de eerste jaren van het conflict in Schotland was Jan Balliol koning. Door zijn rol als tegenstander van de Bruce, wordt hij in veel bronnen verguisd. Ook in modernere literatuur wordt hij beschreven als een zwakke heerser, die het niet veel uitmaakte wat er om hem heen gebeurde.⁴² Hij zou een verrader zijn van de Schotse natie, maar het is te makkelijk en anachronistisch om op zo een manier naar zijn rol in het conflict te kijken. Het is belangrijk dat de positie en relaties van Jan Balliol van ruim voor het conflict secuurder bekeken worden.

Jan Balliol, die ook wel Jan van Schotland genoemd in latere bronnen, was de zoon van Jan Balliol I (~1208-1268), die weer de zoon was van Hugh de Balliol (?-1229) en al sinds de dagen van Willem de Veroveraar de eigenaar van veel land in Northumberland. Als dank voor zijn diensten aan Willem de Veroveraar ontving Jans voorvader Guy de Balliol diverse landerijen in dit gebied.⁴³ Elke generatie van Balliols onderhield sindsdien nauwe banden met het Engelse vorstenhuis. Zo ook Hugh en later zijn zoon Jan I. Hun steun aan het Engelse vorstenhuis pakte vaak gunstig uit met als resultaat dat de Balliols een rijke en machtige familie was.

De neerwaartse spiraal van Balliol

De voorname positie van die de Balliols in Engeland hadden, kan gezien worden in de naam van het Balliol College in Oxford. Dit college werd door Jan Balliol I opgericht in 1263.⁴⁴ De reden voor het oprichten van het college was echter niet een daad die Jan vrijwillig verrichtte. De oorsprong ligt in een conflict met de bisschop van Durham; een conflict dat de status van de Balliol familie ernstig zou veranderen.

Bernard Balliol (?-1190), de vader van Hugh, had geld geleend bij de bisschop van Durham omdat hij door overmatige vrijgevigheid diep in de schulden was gekomen.⁴⁵ Als onderpand had hij hem diverse stukken land en kastelen gegeven. Jan Balliol I was het niet eens met de afspraken die in het verleden waren gemaakt. Vele

42 John Chancellor, *The life and Times of Edward I*, (London 1981), 188.

43 Amanda Beam, "John Balliol, The bishops of Durham, and Balliol College", in: *Northern History*, 42 (Stirling 2005), 240.

44 John Jones, *Balliol College Archives and Manuscripts*, <http://archives.balliol.ox.ac.uk/History/founders.asp>, geraadpleegd op 16-5-2010.

45 Beam, "John Balliol, The bishops of Durham, and Balliol College", 241.

transacties en disputen later was de relatie tussen Balliol en de bisschop van Durham zodanig verslechterd dat Hendrik III tussenbeide moest komen om de zaak te beslechten.⁴⁶ Omdat Hendrik zelf al op minder goede voet stond met de bisschop van Durham na het overlijden van zijn voorganger, koos Hendrik de kant van Balliol in dit conflict. Door het slim te spelen wist de bisschop het voor elkaar te krijgen dat Jan hem hommage verschuldigd was. Aangezien Hendrik III een vergoeding diende te ontvangen van de bisschop, zou Hendrik Balliol onder druk moeten zetten om te betalen. Wanneer de koning niet in staat bleek om Balliol zo ver te krijgen, zou de bisschop een rechtmatige reden hebben om zijn verplichtingen ten opzichte van Hendrik niet na te komen.⁴⁷ Balliol betaalde echter niet, maar Hendrik zette hem ook niet verder onder druk, wat te maken kan hebben gehad met zijn eigen ruzie met de bisschop. Het duurde tot 1255 voordat Hendrik na klachten vanuit Durham onder bisschop Kirkham weer druk zette op Balliol. De reactie van Balliol was extreem: hij bezette de kerk van Long Newton.⁴⁸

Deze daad ging ook Hendrik III te ver en de consequenties voor Jan Balliol I waren groot. Een van de betalingen die hij moest doen, resulteerde in het oprichten van Balliol college in Oxford. De reden voor het oprichten van het college was dus geen zaak van prestige, maar van boete. Ook werd Balliol ontheven uit zijn functie als een van de voogden van Schotland, onder andere omdat het Comyn regime in onvrede was gevallen in Schotland.⁴⁹ De edelen in Schotland waren al langer in conflict met Comyn, en Jan Balliol werd zelfs beschuldigd van onbehoorlijk omgaan met zijn macht. Ook zijn functie als sheriff van Cumberland verloor hij, ten gunste van Robert de Bruce in 1255.⁵⁰

In de opstand van de baronnen in 1263-1265 onder leiding van Simon de Montfort tegen Edward I in Engeland, bleef Balliol trouw aan Hendrik III. Hij werd samen met de koning gevangen genomen door de Earl van Leicester bij de slag bij Lewes in 1264. Hij zette zich in om de koning te bevrijden, wat kenmerkend leek voor

46 Beam, "John Balliol", 243.

47 Beam, 244-246.

48 Beam, 247.

49 Beam, 248. Het "Comyn regime" was de politieke groep die aan de macht was omdat Alexander III nog te jong was om te regeren indertijd.

50 Beam, 249.

de trouw van de Balliols aan de troon. Balliol lijkt zijn geschil te hebben bijgelegd met de bisschop, aangezien na dertig jaar de problemen het niet meer naar voren werden gebracht. Opmerkelijk aan de situatie is dat Balliol ondanks de tegenslagen toch nog aanzienlijke status had. Dat hij niet onterfd, maar enkel aanzienlijk beboet was in zijn geschil met de bisschop van Durham én Hendrik III, toont aan dat hij mogelijk aanzienlijke invloed had in Engeland.⁵¹

Toen Alexander III aan de macht kwam in Schotland, onderhield hij nauwe banden met de Balliol familie. Hierdoor was het mogelijk voor Jan Balliol om een vertrouwde relatie op kunnen bouwen met veel Schotten zonder Engelse oorsprong zoals bijvoorbeeld Alexander van Argyll, die veel gebied in zijn bezit had in de westelijke hooglanden.⁵² Zo kon de Balliol familie toch zijn invloed uit blijven oefenen in de Laag- en Hooglanden van Schotland.

De jonge Jan Balliol

De zoon van Jan Balliol I, Jan Balliol (1248/50-1315), die later bekend zou staan als Jan van Schotland, was de jongste van vier zonen en had verder vier zusters. Zijn drie oudere broers Hugh, Alan en Alexander waren in 1278 alle drie al overleden, waardoor de jonge Jan Balliol de enige opvolger was. Na de dood van zijn vader werd de erfenis die hij ontving verminderd doordat de weduwen van zijn broers en zijn moeder ook een groot deel ontvingen.⁵³ Over het leven van de jonge Jan Balliol is verder niet veel bekend, mede doordat hij de jongste zoon was. Zijn moeder was zeer gelovig, zodat het niet ondenkbaar is dat het oorspronkelijk de bedoeling was dat hij bij de kerk zou gaan, aangezien het vaak voorkwam dat de jongste zoon uit een adellijke familie hier een hoge functie kon krijgen. Hij had een uitgebreide scholing gevolgd in Durham, wat te zien was aan zijn vaardigheden in lezen en schrijven.⁵⁴

Doordat hij nog jong was toen zijn vader overleed in 1268, legde Edward I

51 Beam, 255.

52 W.D.H. Sellar, "Hebridean Sea Kings: The Successors of Somerled, 1164-1316", in: *Alba: Celtic Scotland in the Medieval Era*, (Linton 2000), 210-211.

53 G. P. Stell, 'John [John de Balliol] (c.1248x50–1314)', in: *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press (2004), <http://www.oxforddnb.com/view/article/1209>, geraadpleegd op 20 April 2010.

54 Stell, 'John [John de Balliol] (c.1248x50–1314)

beslag op zijn bezittingen in Northumberland en nam de jonge Balliol onder zijn hoede. De bedoeling hierachter is onduidelijk gebleven, aangezien Balliol niet meer minderjarig was (hij was al twintig). Balliol trouwde met Isabel, tweede dochter van de Earl van Surrey. Ook via zijn schoonzusters kreeg Balliol diverse banden met Engelse edelen.⁵⁵ Zijn zus Eleonora trouwde met John Comyn van Badenoch, die een van de vogden van Schotland zou worden tussen 1286 en 1292.⁵⁶ Daarnaast was John Comyn de neef van Balliol. Ook zou Comyn hem later in de successiestrijd steunen ten koste van zijn eigen claim op de Schotse troon. Toen Balliols moeder overleed, erfde hij haar kapitaal en haar invloed in Schotland.

Jan Balliol is de erfgenaam van een lijn edelen die over het algemeen zeer trouw waren aan de koning van Engeland. Door handelingen van hemzelf en zijn voorvaders had hij nauwe banden met én het Engelse én het Schotse koningshuis. Daarnaast had hij hechte banden met legio edelen. Treffend is dat Jan Balliol I nog redelijk goed uit zijn langdurige conflict tussen hem en de bisschop van Durham kwam. Hij werd niet geëxcommuniceerd en verloor enkel een paar titels en de daarbij behorende macht. Zijn wereldlijke bezit bleef onaangetast. De macht die de Balliols hadden opgebouwd was echter vergelijkbaar met die van een andere familie: de Bruces.

4. DE BRUCES

De overwinning van het conflict in Schotland wordt terecht toegeschreven aan Robert de Bruce, oftewel koning van Schotland Robert I. Robert was de zevende in een lijn van Bruces. Zelfs in modernere geschiedenishandboeken wordt hij nog beschreven als een grootse ridder: "*The Scots [...] rallied to the standard of Robert Bruce, a dashing knight who was, ironically, of Norman extraction.*"⁵⁷ In de wetenschappelijke lectuur worden er echter kritische vragen gesteld over de redenen van de Bruce om de troon van Schotland na te jagen. Daarom zullen de handelingen van de verschillende Bruces van het jaar 1200 tot aan het begin van het conflict beschreven worden. Hierin zullen de relaties met

55 Stell

56 Ibidem

57 Thomas F.X. Noble e.a., *Western Civilization; the continuing experiment*, (Boston 2003), 300.

de koning van Engeland en de andere edelen onder de loep worden genomen. Ook de banden met Schotse edelen zijn belangrijk, omdat onder hen later verdeeldheid zou ontstaan over wie te steunen als pretendent voor de kroon.

Er zijn twee lijnen te volgen vanaf Robert de Bruce I (?-1142). De Bruces van Skelton in Cleveland en de Bruces van Annandale.⁵⁸ Het is de lijn van de Bruces van Annandale waar Robert V en zijn kleinzoon koning Robert I van Schotland van afstammen. Robert de Bruce II (?-1194) bezat landerijen van een vijf keer zo grote waarde in het zuidwesten van Schotland in vergelijking met de gebieden in Durham.⁵⁹

Het was pas toen Robert V grote stukken land in Huntingdon erfde van zijn moeder, dat de Bruces zich breder gingen profileren in de Engelse en Schotse politiek.⁶⁰ De waarde van zijn landgoederen in Engeland vervijfvoudigde hierdoor en hiermee ook zijn verplichtingen jegens koning Hendrik III. Daarnaast trouwde Robert V met Isabel de Clare, die de zus was van de Earl van Cloucester en stiefdochter van Richard van Cornwall, de broer van Hendrik III.⁶¹ Ondanks dat deze Engelse edelen niet per definitie positief dachten over deze man uit Schotland, toont het wel aan dat de Bruce zijn netwerk van contacten flink uitbreidde.

Een duidelijke verstrengeling van belangen komt naar voren in de twist die John Balliol I had met de bisschop van Durham. Balliol verloor de titel van sheriff van Cumberland en kastelein van Carlisle aan Robert de Bruce.⁶² Daarnaast was het Comyn-regime in Schotland in ongenade gevallen bij Hendrik III. Balliol werd ontheven uit zijn functie, terwijl Robert de Bruce I juist een plaats kreeg in het plaatsvervangende regime.⁶³ Hierdoor kon De Bruce zich uitgebreider profileren in Schotland naast zijn belangen in de Engelse gebieden. De kroning van Alexander III bracht echter tegenslag voor De Bruce. Alexander was Balliol gunstiger gezind, wat ten koste ging van de invloed van de Bruce. Doordat hij hierdoor geen grote rol meer kon spelen onder het regime van Alexander III, probeerde de Bruce een belangrijkere rol te verkrijgen onder de koning van Engeland. Net als zijn broer Bernard, trad Robert in dienst bij Hendrik III.

58 Ruth M. Blakely, "The Scottish Bruces and the English Crown c.1200-1290", in: *Thirteenth century England IX: proceedings of the Durham Conference* (2001), 101.

59 Blakely, "The Scottish Bruces and the English Crown c.1200-1290", 101.

60 Blakely, 102.

61 Blakely, 104.

62 Beam, 249.

63 Beam, 248.

Robert bleef in tegenstelling tot zijn broer, wel trouw aan Henry. Toen in 1264 de opstand van de baronnen onder leiding Simon de Montfort uitbrak, koos Bernard de kant van de baronnen, terwijl Robert trouw bleef aan Henry III. Hierdoor erfde Robert V de landerijen van zijn broer in Engeland.⁶⁴ Het ging zelfs zo ver dat Robert VI van Edward I landerijen kreeg die eigenlijk bedoeld waren voor Edwards broer Edmund.⁶⁵ Daarnaast diende de broer van Robert de Bruce, Richard de Bruce, zij aan zij met Edward I in zijn campagne tegen Wales.⁶⁶

De Bruces kwamen dus steeds prominenter naar voren bij het Engelse koningshuis. Hun landerijen waren gelijkwaardig verdeeld over Engeland en Schotland. Ze waren in het Schotse koningshuis duidelijk minder populair, maar dat nam niet weg dat ze door hun landerijen in Schotland en contacten toch aanzienlijke invloed uit konden oefenen. Qua familielijn was Robert de Bruce V verbonden met dezelfde voorvaderen als Alexander III, wat positief zou kunnen werken in Schotland. In de Engelse gebieden bleken de Bruces zelfs meer succesvol. Ze waren in de gratie van Edward I gekomen en de wil van de Bruces om nog meer macht te verkrijgen zou niet verdwijnen. Wat dat betreft waren de Bruces geenszins te beschrijven als 'ware Schotten' zoals dat in latere literatuur veel gebeurde. Ze waren, zoals andere edelen, uit op vergroting van hun macht. Of dat nu onder de Engelse of de Schotse koning of beide gebeurde was voor de Bruces net als bij de Balliols om het even.

5. DE ONDERGANG VAN DE BALLIOLS

Het was Jan Balliol die koning Jan van Schotland werd. Met steun van zowel edelen in Schotland als de koning van Engeland, gaf dit ogenschijnlijk een stabiele situatie. Helaas voor koning John, was de situatie verre van ideaal. John was ondergeschikt gemaakt aan Edward I, en had daarnaast nog een felle tegenstander in de vorm van Robert de Bruce V en VI. Naast zijn koningschap in Schotland had Balliol ook nog landen in Aquitanië, waardoor hij ook nauw verbonden was met de Franse koning.

64 Blakely, 108.

65 Ibidem, 107.

66 Blakely, 109.

De situatie had wellicht stabiel kunnen blijven, maar Edward I had manschappen nodig voor zijn oorlog tegen de Franse koning Philips IV. John en de andere edelen waren verplicht om steun te geven aan Edwards campagne in geld, goederen of manschappen. Wanneer ze hun steun aan Edward niet waar konden maken, mocht Edward beslag leggen op hun landerijen en kastelen. Uiteindelijk zou Edward heel Schotland in beslag kunnen nemen. Misschien was het de bedoeling van Edward, om op deze manier legaal de heerschappij over Schotland te verkrijgen zonder veel strijd.⁶⁷ John stond onder grote druk van Edward, maar hij was naast zijn verplichtingen aan Edward ook Philips IV betalings verschuldigd voor zijn landen in Aquitanië.⁶⁸ Alleen hier al stond Balliol tussen twee vuren, wat zijn besluitvaardigheid niet ten goede kwam.

Ondanks dat Edward I hem op de troon had geholpen, zou Jan tegen hem in opstand komen in 1295. Het is echter niet duidelijk of dit de wil van John zelf was, of van het Schotse parlement. Er zijn aanwijzingen dat er in deze tijd al een soort parlement was in Schotland. Het had nog niet de politieke macht die het later zou hebben, maar het bestaan ervan zorgde er wel voor dat de edelen en andere hoogwaardigheidsbekleders als bisschoppen bij elkaar kwamen om de toekomst van het land te bespreken.⁶⁹ In tegenstelling tot de meeste edelen was John bereid om aan de eisen van Edward te voldoen.⁷⁰ Het is niet geheel onlogisch dat er getwijfeld werd om in opstand te komen tegen Edwards bevelen. Edward had in Wales immers met harde hand een einde gemaakt aan het regime van Llywelyn. Engeland was echter ook oorlog aan het voeren met Frankrijk, die op hun beurt de een opstand tegen Edward vanuit Schotse hoek toejuichten.⁷¹ De edelen van Schotland kwamen tegen hun koning Jan in opstand in 1295. Dit leek op de manier waarop de baronnen in 1258 koning Hendrik III van zijn macht probeerden te beroven. Waar de Engelse baronnen faalden, lukte het de edelen in Schotland wel. Het kleine beetje macht dat John had werd hem uit handen genomen. In zijn plaats werden twaalf plaatsvervangers aangewezen. Dit was een structuur die erg leek op de politieke situatie van tijdens de jeugdijaren van Alexander III en was dus niet

67 A.D.M. Barnell, *Medieval Scotland*, Cambridge (2000), 104.

68 Barnell, *Medieval Scotland*, 104.

69 Bruce Webster, *Medieval Scotland; The Making of an Identity*, (London 1997), 78.

70 Webster, 79.

71

ongewoon voor de Schotse politiek. In Jans plaats kwam de raad van twaalf aan de macht, die bestond uit vier bisschoppen, vier earls en vier baronnen.⁷² John had echter nog steeds de titel van koning, maar zijn macht was ondergeschikt aan de gecombineerde macht van de overige Schotse edelen.

Edward was echter niet van plan om het hierbij te laten zitten en stuurde een leger naar het noorden van Engeland om zijn gelijk af te dwingen.⁷³ Het lukte de Schotse edelen om een leger van ongeveer veertigduizend manschappen te verzamelen in een poging om het leger van Edward tegen te houden. Ondanks een aantal kleine overwinningen, werd het Schotse leger echter gestopt bij Carlisle.⁷⁴ Het trok hierop terug naar Berwick. In een aanval van de Engelsen vielen er veel burgerslachtoffers. Wat resteerde van het Schotse leger ging naar Dunbar Castle.⁷⁵ Daar sloeg het Schotse leger op de vlucht voor enkel een voorhoede van het Engelse leger.⁷⁶ Dit wees erop dat het leiderschap van John Balliol niet goed genoeg was om veel vertrouwen te wekken onder de Schotse troepen. Het kostte Edward slechts twee maanden om de rest van het Schotse leger onder de voet te lopen. Het regiment in Dunbar Castle werd aan zijn lot overgelaten. Het kasteel stond onder het bewind van Robert de Bruce VI, de opvolger van zijn nog maar net overleden vader. Deze gebeurtenis was niet goed voor het vertrouwen van Robert de Bruce in zijn beide koningen.

John was compleet verslagen door Edward. De overgave was onvoorwaardelijk en hij werd uit zijn functie gezet door de Engelse koning. Daarnaast nam Edward de steen van het lot (Stone of Destiny) mee waarop de Schotse koningen hun inauguratie ontvingen, de koninklijke archieven en "The Black Rood of St Margaret", wat de heiligste kroniek was in Schotland.⁷⁷ John Balliol werd onder pauselijke autoriteit gevangen gezet in Frankrijk na een periode in Engeland opgesloten te zijn geweest en zijn terugkeer leek onwaarschijnlijk. Toch had Balliol nog veel aanzien in de ogen van onder andere William Wallace en de Schotse baron Andrew Moray, die in 1297 in opstand zouden komen tegen Edward. Zijn overgave zou onwettig zijn en hij was in hun

⁷² Barnell, *Medieval Scotland*, 105.

⁷³ Webster, 80.

⁷⁴ Philip Warner, *Sieges of the Middle Ages*, (Yorkshire 2004), 158.

⁷⁵ Barnell, 106.

⁷⁶ Warner, *Sieges of the Middle Ages*, , 159.

⁷⁷ Barnell, 107.

ogen nog steeds de rechtmatige koning.⁷⁸

De macht van Balliol was op dit punt echter gebroken door Edward. Tijdens zijn gevangenschap in Engeland was hij (waarschijnlijk onder druk) bereid om op schrift de volgende verklaring af te leggen:

[Balliol] found in the men of that realm [Scotland] such malice, deceit, treason and treachery, arising from their malignity, wickedness and stratagems .. that it is not his intention to enter or go into the real of Scotland at any time to come, or to interfere in any way with it ... or ... to have anything to do with the Scots.⁷⁹

De opstand van Balliol had gefaald. Edward was nu de wettige heerser van Schotland, maar dat bleek van korte duur. Nog geen jaar later zouden William Wallace en Andrew Moray gevaarlijke tegenstanders vormen voor het gezag van Engeland. Dit was echter van korte duur.

6. HET EINDE VAN EDWARD I, HET BEGIN VAN ROBERT I

Na zijn overwinning op Balliol liet Edward de Schotten belastingen betalen. De schatkisthouder die deze klus moest klaren was Hugh Cressingham. De inning van deze belastingen lukte echter maar gedeeltelijk. In het noorden werd het innen moeilijk gemaakt door Andrew Murray en meer zuidelijk was William Wallace de oorzaak van onrust.⁸⁰ Toen Wallace en Murray hun legers combineerden en steun kregen van andere edelen, onder wie Robert de Bruce VII, was het voor hen mogelijk om diverse kastelen te heroveren.

Tijdens het beleg van Dundee stak het leger van Edward, die zelf op dat moment in Frankrijk was, de smalle brug bij Sterling over. Toen de voorhoede van het Engelse leger de brug was overgestoken, stuurde Wallace zijn manschappen er op af. Het Engelse leger zat in de val en had geen ruimte om te manoeuvreren. De Schotse overwinning was compleet; wat overbleef van het Engelse leger werd ingelijfd in het Schotse en de overige kastelen vielen in de handen van de Schotten.⁸¹ Edward was

78 Webster, 79-80.

79 Citaat uit: Stones, *Anglo-Scottish Relations*, no. 27. in: Webster, *Medieval Scotland*, 80.

80 Barnell, *Medieval Scotland*, 107.

81 Warner, 160.

Schotland kwijt.

Edward liet het er niet bij zitten en bleef de Schotten onder druk zetten.⁸² Zijn overwinning in de Slag bij Falkirk in 1298 betekende het einde voor de leidende rol van Wallace in de opstand tegen Edward. Zijn titel als wettelijke vertegenwoordiger van Schotland werd door de Schotse edelen doorgegeven aan Balliols neef John Comyn.⁸³ De rust leek weergekeerd te zijn in Schotland en Edward ging weer terug naar Frankrijk om te regelen dat zijn zoon met de dochter van de Franse koning Filips IV zou trouwen.

De opkomst van Robert de Bruce VII

De pretendent voor de kroon Robert V, overleed al in 1295. Zijn claim op de troon van Schotland werd doorgegeven aan zijn zoon Robert VI en later aan zijn kleinzoon Robert VII. De relatie tussen de Bruces en Edward I en later Edward II, ging er niet op vooruit door de handelingen van Edward I tijdens de troonopvolging van Alexander III. Edward had de troon van Schotland naar John Balliol laten gaan, terwijl de claim van Robert V misschien wel gelijkwaardig was aan die van Balliol. De redenen die Edward had om de voorkeur aan Balliol te geven zijn niet geheel duidelijk. Balliol ontving meer steun van de edelen in Schotland, wat twee kanten op kon gaan voor Edward. Of Balliol als goede intermediair de belangen van Edward kon dienen kan een argument zijn. Met deze handeling had Edward Schotland op in twee kampen opgesplitst. De aanhangers van Balliol en de aanhangers van de Bruce kwamen hierdoor tegenover elkaar te staan. Daarnaast bleek Balliol niet bestand tegen de druk van de Schotse edelen, die andere belangen hadden dan Edward. Robert de Bruce V was echter een stuk ouder en het risico dat hij zou overlijden zou meegespeeld kunnen hebben in de beslissing van Edward. Gezien de relatie die de Bruces met het Engelse koningshuis hadden opgebouwd, moet hij zich echter behoorlijk gepasseerd gevoeld hebben.

Dit zal meegespeeld hebben in de beslissing van Robert VI, om mee te vechten in de campagne van John Balliol tegen Edward in 1295, ook al was Balliol zijn grote tegenstander. Dat Balliol nog steeds als rechtmatige koning werd gezien door de tegenstanders van Edward, zal meegeholpen hebben met het besluit van De Bruce om

⁸² Edward I zijn bijnaam "Hammer of the Scots" was niet geheel onverdiend.

⁸³ Warner, 160.

uiteindelijk persoonlijk vrede te sluiten met Edward I.⁸⁴ De Bruce was tot 1302 een van de leiders van de tegenstand tegen Edward, maar hij maakte dit jaar afspraken met de Engelse koning, waarin deze laatste beloofde aan De Bruce, dat hij zijn landerijen in Engeland en Schotland zou mogen behouden. Dit werd echter nooit op papier vastgelegd.⁸⁵ Er bestond namelijk het risico dat John Balliol terug zou keren naar Schotland. Zijn pauselijke gevangenschap was beëindigd. Een terugkeer van John in dit stadium zou mogelijk een impuls voor de Schotten hebben betekend.⁸⁶ Balliols terugkeer werd echter onmogelijk gemaakt door een overwinning van Edward op Filips IV. De Franse koning kon hierdoor buiten het Schots-Engelse conflict gehouden worden. Daarnaast zorgde een verslechtering in de relatie tussen Frankrijk en de Paus ervoor dat de Paus een pro-Engelse houding aan ging nemen.⁸⁷ Door deze ontwikkelingen lukte het Edward om Schotland tot overgave te dwingen tijdens de zomer van 1303. Edward was genadig tegenover de Schotse edelen, maar Wallace moest het wel ontgelden.⁸⁸

De dood van van Edward I

Ondanks de overgave, was de macht van de vooraanstaande Comyns groot genoeg om een aantrekkelijke onderhandelingspositie te hebben. Hierdoor werd niet Robert de Bruce, maar John Comyn aangesteld als regent van Schotland.⁸⁹ Edward had Schotland kunnen verdelen onder zijn trouwere Engelse edelen, maar dan was de tegenstand te groot geweest aan de Schotse zijde. Hierdoor zou het conflict nog langer voortduren. De Engelse edelen werden hierdoor niet goed genoeg beloond voor hun bijdrage in de oorlog met de Balliol-aanhangers. Schotland werd echter nog steeds officieel gezien als een koninkrijk in deze constructie.⁹⁰

Robert de Bruce was ondertussen een geheime alliantie aangegaan met William Lamberton, die als bisschop van St Andrews een leidende rol zou spelen in de onafhankelijkheid van Schotland.⁹¹ Daarnaast probeerde De Bruce het bij te leggen met

84 Webster, 81.

85 Barnell, *Medieval Scotland*, 111.

86 Ibidem, 110.

87 Ibidem, 112.

88 Warner, 162.

89 Andrew Fisher, "Wallace & Bruce, a patriot for whom?", in: *History Today* (februari 1989), 19.

90 Barnell, 113.

91 Webster, 81.

de sterkste bondgenoten van John Balliol, de Comyns. Een ontmoeting van De Bruce met John Comyn eindigde echter met de moord op Comyn.⁹² Hoe deze gebeurtenis zich precies afspeelde is onduidelijk. Bronnen vanuit Engelse hoek beschrijven De Bruce als een gewetenloze moordenaar, net als bronnen vanuit het Balliol-gezinde kamp. Het is echter onwaarschijnlijk dat dit waarheidsgetrouwe beschrijvingen zijn, aangezien ze enkele jaren na dato pas zijn opgeschreven.⁹³

De acties van Robert de Bruce hadden nadelig voor hem kunnen uitpakken, maar gelukkig voor de Bruce, was Edward I ernstig ziek. Ondanks dat probeerde Edward nog een campagne te beginnen in Schotland, terwijl hij beter op zijn ziektebed had kunnen blijven liggen. Het resultaat was dat de opmars van Engelse troepen erg langzaam ging. In de eerste week van de campagne stierf Edward.⁹⁴ Robert de Bruce liet zich kronen als de koning Robert I van Schotland. De dood van Edward zorgde voor verminderde druk vanuit Engeland, waardoor De Bruce zich meer kon concentreren op zijn Schotse tegenstanders, de Comyns voorop.⁹⁵

Naast zijn rechtmatige claim, kon de Bruce de edelen uit de hooglanden betrekkelijk makkelijk aan zich verbinden door te stellen dat hij een apart Schots koninkrijk wilde. Deze edelen hadden vaak nauwelijks banden met Engeland en werden als 'wilde Schotten' gezien.⁹⁶ De verdeeldheid tussen de edelen in Schotland had al vaker tot instabiele situaties geleid. Door deze houding aan te nemen was het voor de Bruce mogelijk om de orde in zijn koninkrijk te handhaven en een stevig front te vormen in de te komen strijd met Edward II.

CONCLUSIE

Alle drie de heersers deden een greep naar de macht in Schotland. Het lastige van de

92 Alexander Grant, "The Death of John Comyn; What was going on?", in: *The Scottish Historical Review* nr.222, (oktober 2007), 178.

93 Grant, "The Death of John Comyn", 176.

94 Warner, 162.

95 Webster, 82.

96 Webster, 46.

situatie was dat er voor de beweegredenen voor elk van de drie vorsten een degelijke verantwoording was. De gelijkenis tussen de situatie van Balliol en de Bruce was treffend. Robert de Bruce V en Jan Balliol hebben dezelfde overgrootvader. Daarnaast probeerden zij beiden om in de gratie van de koning van Engeland te komen. Al snel bleek dat de hele laag van de samenleving waartoe zij behoren, nauw met elkaar verbonden was. Daardoor speelden conventies als landen en naties maar een beperkte rol. In de ogen van de deelnemers van het conflict was Schotland dan ook niet een duidelijk afgebakend gebied. Zowel Balliol als de Bruce hadden grote belangen in zowel Schotse als Engelse gebieden en vele edelen met hen.

De vergroting van macht lijkt de hoogste motivatie in dit conflict te zijn geweest. Aan de constant wisselende allianties van Robert de Bruce is te zien dat het bezitten van een autonoom land niet per definitie de hoofddoelstelling was. Hij probeerde zowel in Schotland, maar vooral in Engeland zijn macht te vergroten. Ook Jan Balliol I was bezig zijn macht te vergroten op bijna dezelfde manier. Edward had een betere positie als koning van Engeland, maar dit betekende niet dat hij het zich kan veroorloven om op macht beluste edelen te negeren of tegen het hoofd kan stoten.

Jan van Schotland was echter een vreemde eend in de bijt. Als jongste zoon was het niet waarschijnlijk dat hij een grote machtspositie zou krijgen. Het zou zelfs goed kunnen dat hij voorbereid werd op een positie binnen de kerk. Misschien was het hierdoor dat het hem niet lukte om grip te krijgen op de macht die hem toebedeeld werd. Hij was sterk onder de invloed van Edward I, waardoor het er op leek dat hij enkel werd voorgedragen door Edward om een makkelijk te beïnvloeden koning op de troon van Schotland te krijgen. Dit werkte echter ook de andere kant op; de Schotse edelen dwongen Jan om in opstand te komen tegen de Engelse koning. Het lijkt er sterk op dat Balliol niet geschikt was als leider, en niet opgewassen was tegen Edward.

Het bleek voor Edward moeilijk om te bewijzen dat hij op historische basis recht had op de troon van Schotland. Zijn positie was desalniettemin erg sterk. Geen enkele partij in Schotland kon zonder de steun van Edward een duidelijk verschil maken. Daarnaast was het Engelse koningshuis al meerdere generaties nauw verbonden met het Schotse door huwelijken tussen de Schotse vorsten en vrouwen uit huize Plantagenet. Het was uiteindelijk de benoeming van Balliol als koning van Schotland die Edward het

recht gaf het als een leengebied te zien.

Robert de Bruce was echter ook niet bestand tegen Edward en de steun die Balliol ontving uit Schotse hoek. Pas toen Balliol onder pauselijk gezag gevangen zat en Edward I op sterven lag, deed Robert de Bruce VII een greep naar de macht. Hiervoor moesten wel enkele tegenstanders het met de dood bekopen. Of de moord op John Comyn met voorbedachte rade was of niet, doet er niet toe. Met de dood van Comyn had de Bruce zijn belangrijkste tegenstander in Schotland uitgeschakeld. Voor de claim op de troon was de Bruce nog de enige overgebleven pretendent en had hierdoor solide basis om de troon op te eisen. De enige die nog in de weg stond was de Engelse koning.

Er bestond een nauwe band tussen Balliol, de Bruce en Edward. De relatie tussen de Bruce en Balliol was altijd al problematisch, maar de relatie tussen de beide vorsten en Edward was tot de dood van Alexander een gunstige. Hoewel het vergroten van hun eigen macht niet in de weg stond van een goede relatie met het Engelse koningshuis, kwam hiermee een grote verandering. Het was pure machtswellust van alle drie de vorsten die ervoor zorgde dat het conflict in Schotland begon. De meer gunstig klinkende redenen als landsbelang kwamen duidelijk op een tweede plaats.

LITERATUURLIJST

- Barrell, A.D.M., *Medieval Scotland*, (Cambridge, 2000).
- Beam, Amanda, "John Balliol, The bishops of Durham, and Balliol College, 1255-1260" *Northern History*, 42 (2005).
- Ruth M. Blakely, "The Scottish Bruces and the English Crown c.1200-1290", *Thirteenth century England IX: proceedings of the Durham Conference* (2001).
- Boardman, Steve, *The exercise of power in medieval Scotland* (2003).
- Briggs, Chris, "Taxation, warfare, and the early fourteenth century 'crisis' in the north: Cumberland lay subsidies 1332-1348", *Economic History Review*, LVIII, 4 (2005), 639-672.
- Chancellor, John, *The life and Times of Edward I*, (London 1981).
- Clanchy, M.T, *England and its Rulers 1066-1272*, Oxford (1998).
- Cowan, Ian B. en Easson, David E., *Medieval Religious Houses Scotland*, (London 1957).
- Cowan, E.J, en McDonald, Andrew, *Alba; Celtic Scotland in the Middle Ages*, (Linton 2000).
- Ditchburn, David, Simon Maclean en Angus Mackay ed., *Atlas of Medieval Europe. Second edition* (Londen, 2007)
- Ferguson, James, "The Scottish Race and Kingdom", *The Celtic Review*, Vol. 6, No. 20 (1910) 304-334.
- Fisher, Andrew, "Wallace & Bruce, a patriot for whom?", *History Today* (februari 1989), 18-23.
- Goldstein, James, *The Matter of Scotland*, (London 1993).
- Grant, Alexander, "The Death of John Comyn; What was going on?", in: *The Scottish Historical Review* nr.222, (oktober 2007), 176-224.
- Hughes, Gavin, "A campaign of falsehood and homicide", *Military History*, Nov 2005.
- Jones, John, *Balliol College Archives and Manuscripts*, <http://archives.balliol.ox.ac.uk/History/founders.asp>, geraadpleegd op 16-5-2010.
- Miller, Edward, *Medieval England: Towns, Commerce and Crafts 1086-1348*,

Cambridge (1995), 394.

Mortimer, Ian, "A Note on the Deaths of Edward II", <http://www.ianmortimer.com/EdwardII/death.htm>, geraadpleegd op 26 mei 2010.

Noble, Thomas F.X. e.a., *Western Civilization; the continuing experiment*, Boston (2003), 300.

Paterson, Raymond C., "Edward Balliol's alliance with England doomed his name in Scottish history" *Military History*, (April 2003), 74-76.

Prestwich, Michael, *Armies and Warfare in the Middle Ages*, (London 1996).

Prestwich, Michael, *Edward I*, (1988)

W.D.H. Sellar, "Hebridean Sea Kings: The Successors of Somerled, 1164-1316", *Alba; Celtic Scotland in the Medieval Era*, (Linton 2000).

Spencer, Andrew, "Royal Patronage and the Earls in the Reign of Edward I", *History Volume 93 issue 309*, (Cambridge 2009).

Stell, G.P, 'John [John de Balliol] (c.1248/50–1314)', *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, Sept 2004; <http://www.oxforddnb.com/view/article/1209>, Geraadpleegd op: 20 April 2010.

Webster, Bruce, "Balliol, Edward (b. in or after 1281, d. 1364)", in: *Oxford dictionary of National Biography*, <http://www.oxforddnb.com.proxy.library.uu.nl/view/article/1206?docPos=5>, Oxford University Press (Sept 2004) , geraadpleegd op: 20 april 2010.

Webster, Bruce, *Medieval Scotland: The Making of an Identity*, (Great Britain 1997).

BIJLAGE 1: GENEALOGIE TER ILLUSTRATIE VAN DE OPVOLGINGSSTRIJD.⁹⁷

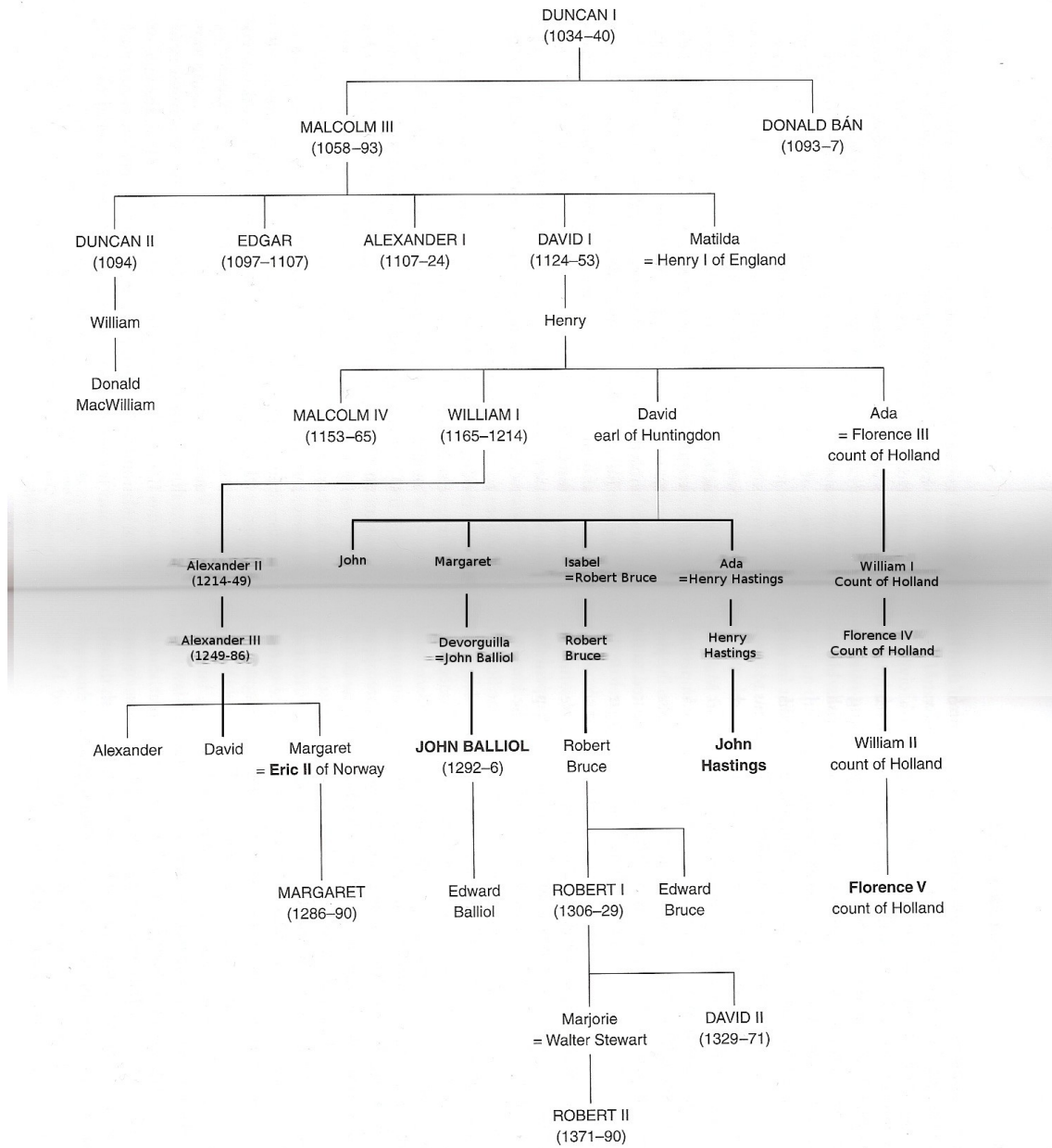
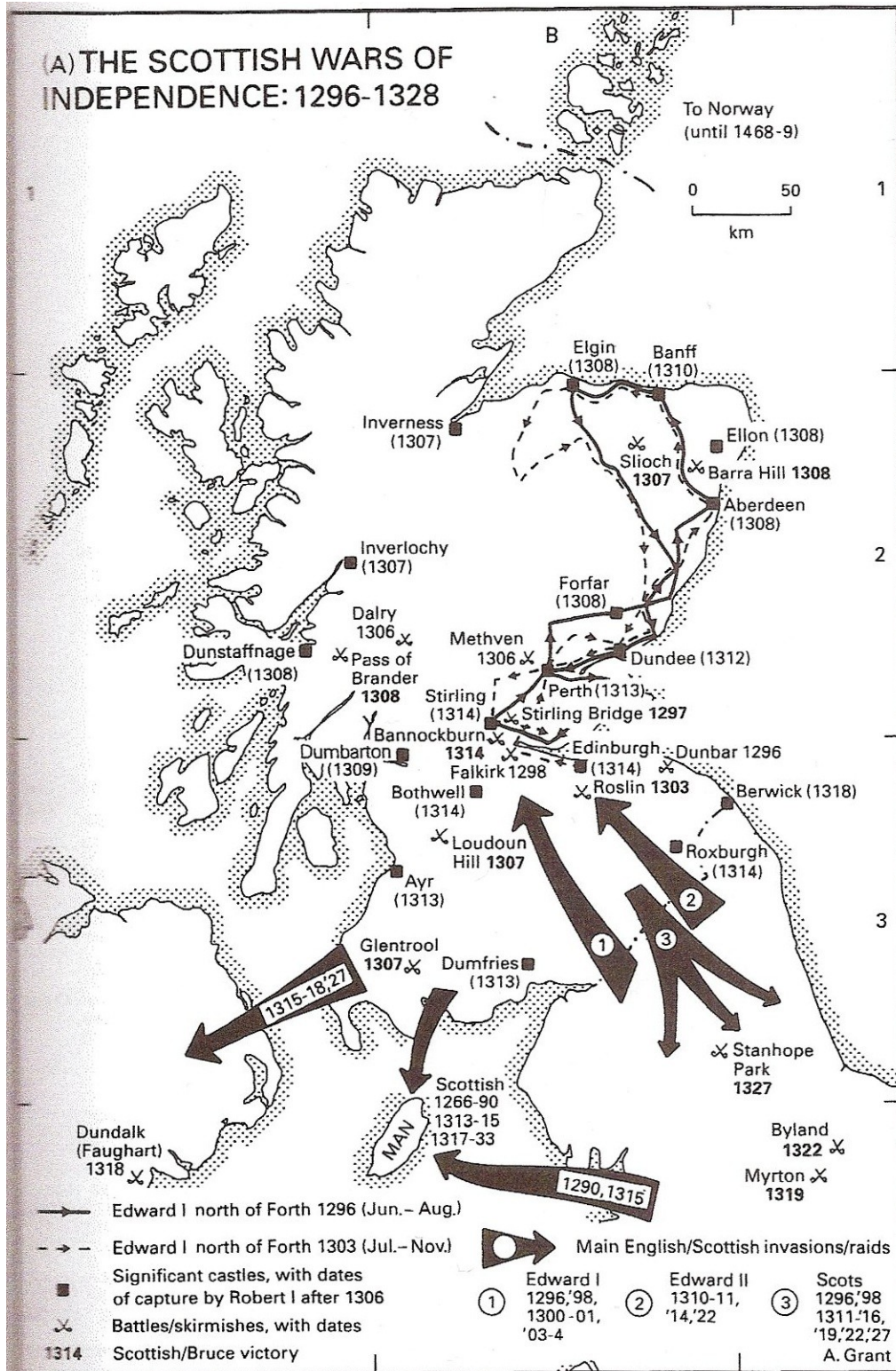

Figure 1 The Scottish royal house, 1034-1390
 Note: Claimants to the throne in the 'Great Cause' of 1291-2 are indicated in bold type

97 Barrell, A.D.M., *Medieval Scotland*, (Cambridge, 2000), 88-99.

98 'The scottish wars of independence: 1296-1328', in: David Ditchburn, Simon Maclean en Angus Mackay ed., *Atlas of Medieval Europe. Second edition* (Londen, 2007) p. 207.